

LLIBRES

Marc FERRAN: **Humor i sàtira a Reus. La premsa satírica (1868-1936)**, Edicions del Centre de Lectura, Reus, 1992, 219 pp.

Fa cosa d'un any, des de les pàgines de *Recerques* (24, pp. 192-197), Mercè Costafreda donava a conèixer els treballs que, en les darreres dècades, havien estat publicats per l'Associació d'Estudis Reusencs. La ressenya posava en relleu la riquesa dels materials elaborats i la contribució dels estudiosos reusencs a la construcció d'una visió policèntrica i rigorosa de la Catalunya moderna i contemporània. Tanmateix, i donades les dificultats de difusió que arrosseguen les edicions comarcals, alguns dels lectors d'aquesta nota poden arribar a desconèixer l'existència d'una altra col·lecció editada a la capital del Baix Camp. La secular institució ciutadana Centre de Lectura, en la col·lecció d'assaig, ha tret a la llum treballs locals, que no localistes, de Ramon Amigó, Jordi Andreu, Pere Anguera, Albert Arnavat, Montserrat Duch i Jordi Tous, entre d'altres; ha reeditat escrits de Josep Recasens o de Joaquim Santasusagna i, en fi, ha publicat estudis sortits de la

pluma d'historiadors del renom de Núria Sales o Pierre Vilar.

En aquesta darrera col·lecció, i com una mostra fefaent de la vitalitat del nucli de Reus, Marc Ferran acaba de publicar una rigorosa anàlisi de la premsa satírica i humorística de la ciutat entre 1868 i 1936. La dinàmica política encetada amb la Revolució de Setembre oferí grans possibilitats de desenvolupament a una modalitat de periodisme que, des dels orígens, es caracteritzà per la radicalitat expressiva, pels aires de subversió, per estar sovint deslligada del control dels partits polítics i, en fi, per l'àmplia acceptació que sembla haver tingut en certs sectors socials populars. La Restauració no aconseguí neutralitzar l'empenta del fenomen. És, ens recorda Ferran, en èpoques de llibertat controlada quan es fa més útil el llenguatge àcid, però alhora críptic o insinuat, que fan servir les publicacions satíriques. Fins i tot, per bé que amb matisos, la situació viscuda entre 1923 i 1930 no suposà un cop definitiu i irreversible a aquesta mena de revistes. Només a partir de 1936-39, es registra, de la mateixa manera que amb d'altres formes de la cultura popular, una ruptura que acabarà forçant la discontinuïtat amb les modalitats expressives que quallaren en el darrer terç del vuit-cents.

El llibre s'obre amb un recull de prop de seixanta capçaleres. La xifra, que no deixa de ser impressionant, s'explicaria, segons l'encertat parer de Ferran, per la vitalitat de la societat civil reusenca. Colles i penyes d'amics lletraferits, tant com societats de lleure o cenacles polítics, es trobarien al darrera d'aquestes efímeres però, tanmateix, persistents empreses. Els productors serien, com sintetitza el prologuista Pere Anguera, «essencialment menestrals i personal mesocràtic» proclius a dues ideologies interclassistes: catalanisme i republicanisme. Més enllà, un altre tret característic d'aquests impulsos seria la seva joventut. La premsa satírica, per les seves característiques informals, esdevingué un dels mitjans de promoció i d'aprenentatge polític, periodístic i literari de les noves generacions de reusencs. Més difícil resulta d'identificar el consumidor

d'aquests productes. Amb tot, resulta força versemblant la hipòtesi segons la qual ens trobaríem davant d'una modalitat periodística de fàcil accés al públic, que comptaria entre els seus lectors amb un segment força ampli de la societat reusenca. Segment que inclouria com a component centrals els mateixos sectors des dels quals es generava la publicació, però que s'estendria cap els treballadors i cap a franjes molt significatives de les classes benestants.

A partir d'aquest exhaustiu recull, l'autor orienta les seves reflexions al voltant de quatre temes de caire explícitament ideològic: la qüestió nacional, l'anticlericalisme, el conflicte republicanisme-monarquisme, i l'antinòmia obrers-burguesos. Més enllà de la ja prou coneguda dinàmica de catalanització de la premsa periòdica —dinàmica que tingué en la premsa satírica la seva punta de llança, i que s'accelerà amb l'arribada del nou-cents i, especialment, amb la proclamació de la II República—, el treball de Ferran aporta elements interessants per a la comprensió del naixement de l'independentisme i per als avatars i girs que es registren en el(s) discurs(os) nacionalista(es). En el marc de la Guerra del 14, fins el 1923, nuclis de joves independents, molt crítics tant amb el discurs de la Lliga Regionalista com amb el del nacionalisme republicà (aquest dar rer amb un gran pes en la vida política local) publiquen periòdics que, esperonats per l'exemple irlandès, s'imaginen una Catalunya sobirana. Una Catalunya que, l'any 1973, hauria posat fi al plet històric amb Espanya signant un tractat comercial entre estats independents. Ben al contrari, els anys de la Generalitat republicana serien els de la recuperació del discurs federalitzant en el si de la premsa satírica. L'autonomia i el nou pacte fraternal entre els pobles ibèrics farien senzillament innecessària, quan no anacrònica i poc europea, l'aspiració aïllacionista. No em direu que no és temptador de detectar certes línies de continuïtat en la cultura nacionalista contemporània, des del disseny d'ucronies fins a les renúncies estratègiques, passant per la constatació del paper de l'independentisme com a escola iniciàtica de les noves genera-

cions de nacionalistes.

Un segon bloc de consideracions s'esmercen en l'anàlisi d'un anticlericalisme que sembla inherent a les formes de la sàtira i de l'humor popular. Fins i tot els conservadors, en els comptats moments en què es posen a fer premsa humorística, no s'estaran de recórrer a l'argument anticlerical! La crítica a la desfermada i antinatural sexualitat de clergues, bisbes, religiosos i monges, es combina amb la de les gens evangèlica ostentació de riqueses. En qualsevol cas no deixa de resultar interessant de copsar, com fa Ferran, la coincidència en el temps de la davallada de l'ús del discurs anticlerical, i àdhuc antireligiós, amb l'empenta de les propostes nacionalistes radicals. Així com el tarannà més laïcista que «menjapellans» de l'anticlericalisme durant els anys trenta.

Sense desmereïxer l'obra en el seu conjunt crec que pot afirmar-se que, tal vegada per la naturalesa dels materials treballats, la resta de línies d'anàlisi encetades per l'autor (republicans i monàrquics, eleccions i qüestió social) tenen un to lleugerament menor. L'ideologitzat combat republicà del Sexenni (que tingué com a objectius preferents les figures de Laureà Figuerola i dels reusencs Joan Prim o Pere Mata) deixà pas, en els anys 1890, a una crítica aparentment menys centrada en les idees o en les institucions i molt més personalitzada. Aquest tirat s'accentuava òbviament en els períodes electorals i en el decurs de les sovintejadades crisis municipals. Sigui com sigui, fóra bo tenir present que, sense esmentar-los, hom pot atacar els ideals dels adversaris en blasmar aquells que els representen.

Ferran, finalment, aporta explicacions plausibles a la sorprenent llunyania amb què aquest periodisme copsava la realitat del món obrer. No tant perquè, en consonància amb les propostes interclassistes d'aquells menestrals o sectors de classe mitja, veiéssim amb prevenció o oberta hostilitat les propostes radicalitzades de l'obrerisme militant; sinó perquè, senzillament, posen en relleu la distància existent entre les experiències quotidianes en el si del que, moltes vegades de manera poc matisada, engloben sota la categoria

de classes o sectors socials populars.

En definitiva, l'obra de Marc Ferran, completada amb un molt bon apèndix, gràfic i documental, depassaria els límits de la història de la premsa per tal de constituir-se en una aportació cabdal a la història política i ideològica de la Catalunya contemporània. Amb tot, i precisament perquè l'autor es mostra justificadament ambiciós en els seus propòsits, se m'acut un darrer comentari. Ferran, al llarg del llibre, valora de manera especial la premsa satírica amb un contingut explícitament ideològic. Paral·lelament, sembla menysvalorar aquelles publicacions que centren l'atenció en les «tafaneries de la ciutat». A mi, com a lector, m'ha quedat el dubte de si aquest tipus de premsa no constitueix una bona via per aproximar-se a les formes de la vida quotidiana. El mateix Ferran s'hi refereix de passada en anotar les sovintejadades al·lusions a la consideració social de la dona, al pes creixent de l'interès per l'esport, al deteriorament de les condicions de vida urbana (sorolls, amuntegament,...), a la presència de captaires, als canvis en els comportaments públics d'aquells «menestrals que vingueren a ésser mig senyors». En prioritzar els aspectes més explícitament ideològics, més directament lligats al combat polític i institucional, l'autor em sembla que passa per damunt d'aquesta altra possibilitat d'anàlisi: la sàtira i l'humorisme periodístic com a eina d'aproximació a les expressions de la cultura popular i menestral, a la realitat social i a les imatges que ens construeixen, a les visions del món que, amb matisos, farien seves els reusencs d'aquells anys.

Àngel Duarte

GUIDE DE L'HISTOIRE LOCALE

Sous la direction
d'Alain Croix
et Didier Guyvarc'h

SEUIL

Alain CROIX - Didier GUYVARC'H (eds.): **Guide de l'histoire locale. Faisons notre histoire**, Editions du Seuil, Paris, 1990, 351 pp.

Per començar, cal fer una primera remarca. El llibre no va adreçat als especialistes. Obra d'historiadors universitaris (Universitat de Nantes i Rennes), el seu objectiu és donar consells pràctics i encoratjament als historiadors aficionats. El menú que se'ns proposa consta de tres parts ben diferenciades: les fonts per a la història local (cap. 4 a 11), els temes susceptibles de ser desenvolupats en una història local (cap. 12 a 18) i les maneres de fer conèixer la història local (cap. 19 a 21). A aquest nucli, que ve a ser el *plat de résistance*, se li afegeixen tres petits articles teòrics, com a entrants, i tres apèndixs, a manera de postres.

La primera part (fonts) inclou els següents temes: registres parroquials i d'estat civil (F. Lebrun); padrons i quintes (D. Guyvarc'h); arxius notariais (A. Croix); *cahiers de doléances* de 1789 (una mena de memorials de greuges) (J. Bourgeon); paleografia (A. Croix); premsa (J. Sainclivier); història oral (V. Milliot); estudi del paisatge (A. Chauvet). En la segona part (temes), se'ns fan un seguit de suggeriments: història del poble i/o del barri (J. Bourgeon); història religiosa local (A. Croix); la Revolució Francesa al poble (M. Vovelle); història de la fàbrica o de l'empresa (A. Croix); patrimoni industrial (J.Y. Andrieux); història de l'escola (F. Regourd); noms i malnoms (R. Durand-D. Guyvarc'h). En tercer lloc, les possi-

litats de divulgació a través de: l'escola (D. Guyvarc'h); la publicació (A. Croix); l'exposició (J.Y. Veillard). Els apèndixs inclouen el sumari de la classificació dels arxius departamentals francesos, la llei de consultació dels arxius i les possibilitats que ofereix la universitat francesa per ampliar estudis (moltes més, per cert, que la universitat espanyola).

Quasi tots els capítols disposen d'annexes amb una acurada selecció bibliogràfica, abundants exemples, comentaris de materials (taules estadístiques, cadastres, fotografies...) i consells pràctics per a tots els usos (com realitzar gràfics, mapes, piràmides d'edats, fitxes...).

En general, el nivell dels capítols és força reeixit i, al meu entendre, tots ells compleixen l'objectiu pràctic que s'havien marcat. En la primera part, un dels apartats que poden sorprendre el lector català és el dedicat a l'estudi del paisatge. El paisatge, rural i urbà, és entès com a document històric on es plasmen les actuacions d'una societat. La tasca de l'historiador és doncs la de cercar en aquesta «escritura paisatgística» les relacions socials, les creences i els sistemes de valors. Els materials pel seu estudi són: mapes, plànols, plans cadastrals, fotografies aèries, postals, etc.

He deixat pel final el comentari dels tres primers capítols de caire teòric. Tot i que l'objectiu del llibre no es pas el de teoritzar sobre la història local, les idees que s'hi exposen no deixen de ser un reflex de la situació historiogràfica que ha motivat la publicació de l'obra.

En el primer capítol («Per qué aquest llibre?») A. Croix, professor d'història moderna a la Universitat de Rennes/2, explica com va néixer la idea de l'obra. El seu origen es troba en l'experiència d'una associació de barri interessada en la història del seu entorn. El resultat fou una exposició, diverses monografies i la difusió de l'experiència en uns *Recontres d'histoire locale* (1987) que van agrupar historiadors professionals i aficionats. Dels diferents grups de treball de les jornades i de la demanda general d'ajut i d'informació va sorgir finalment al present llibre. Amb el títol «Història per a tots?» D. Guyvarc'h, professor

d'història a l'«Ecole normale d'apprentissage de Nantes», presenta la seva concepció de la historiogràfica com una piràmide amb l'historiador universitari al cim, a sota els artesans i botiguers de la «petita història» i, a la base, els simples apassionats. El seu raonament és el següent: la història universitària, sota la influència dels *Annales*, ha tendit a abandonar la història *événementielle* en profit d'una història global; en canvi, els no especialistes estan més preocupats pels *événements* que no pas per l'estructura. Segons l'autor, la història local, lloc de trobada entre el productor i el consumidor d'història, pot aportar una solució a aquest dilema. En ella el professional es veu confrontat amb la demanda d'un grup: els aficionats locals. Per la seva banda, aquests aficionats descobreixen la necessitat del rigor. El lloc privilegiat d'aquest encontre serien les associacions o centres d'estudis locals que funcionarien com a universitats populars.

Per últim, en el tercer capítol («Història general, història local») J. Jacquart, professor emèrit de la Universitat Paris 1-Sorbonne i president de la «Fédération des sociétés savantes de l'Ile-de-France», aborda els problemes teòrics centrals de la història local. Per a ell, l'objecte d'estudi de la història local és el poble, la petita regió, el *pays* (la terra, el lloc d'origen). La conclusió que en treu és que, per la petitesse de l'espai estudiat, tota història local és microhistòria (lligada als petits fets, als esdeveniments mínims), però al mateix temps, tota història local és història total (història d'un territori, d'un grup humà des dels orígens als nostres dies). L'autor insisteix en el fet que el mètode de la història local no ha de ser diferent al de tot estudi històric (recull de les fonts, crítica, construcció d'un discurs per a comprendre i fer comprendre) i que tota història local s'inscriu en una història més general. Acaba dient que la història local té per funció essencial satisfer la curiositat d'un públic que desitja conèixer el passat d'un poble o d'un petit *pays*, però també ha de servir a la història general, que es nodreix de tots els materials acumulats pel pacient, tre-

ball fet des de la base. Desconec fins a quin punt el ventall d'inquietuds i objectius que ens presenten els autors es correspon amb l'ambient de les «Sociétés savantes» de tot el territori francès o només al de certes zones. Aquesta seria una qüestió per plantejar a Núria Sales, bona coneixedora del batic cultural de la Catalunya Nord.

No seria honest jutjar tot el llibre exclusivament pels capítols inicials de D. Guyvarc'h i J. Jacquart. Els problemes teòrics, ho repeteixo, no són l'objectiu de l'obra. L'interessat en aquestes qüestions encara pot consultar amb profit els articles de P. Leuilliot a la revista *Annales ESC*, 22/1, gener-febrer 1967 («Défense et illustration de l'Histoire locale») pp. 154-177 (esp. 154-168) i 29/1, gener-febrer 1974 («Histoire local et politique de l'histoire») pp. 139-150 on trobarà un intent d'establir els principis generals de la història local (1967) i una tipologia de l'historiador local francès (1974).

Jordi Cortadella

REVISTES I MISCEL·LÀNIES

► **Lauro**
Quaderns d'història i societat, Ajuntament de Lliria, núm. 6 (segona època), Lliria, primavera de 1992.

Amb aquest sisè número, la revista *Lauro*, nascuda el 1984 amb la intenció de fer conèixer treballs d'investigació historiogràfica —i, en menor grau, d'altres ciències socials— sobre la comarca del Camp de Túria, inicia una nova etapa. A més de les corresponents modificacions del format i la imatge global de la publicació, destaca per a aquesta segona època la constitució d'un consell de redacció, que en els cinc anteriors números no havia existit, i que a partir d'ara serà l'únic responsable de la selecció del material publicat. Amb aquesta nova estructuració, els impulsors de la revista intenten millorar el seu nivell de qualitat i evitar els aspectes negatius, com l'excessiva heterogeneïtat o la desigualtat d'alguns treballs, en què havia anat caient la publicació valenciana durant la seva primera etapa.

Pel que fa al contingut de la revista, ens trobem també amb una nova estructura interna en la qual destaca el dossier central, dedicat en aquesta ocasió al tema «Societat i llengua: aportacions des del Camp de Túria». Aquesta secció consta d'un total de sis articles, que aborden el conflicte lingüístic generat per la coexistència de dues llengües cooficials des de la perspectiva de la sociolingüística.

D'altra banda, aquesta nova remesa de *Lauro* conté diversos treballs d'investigació historiogràfica, d'entre els que destacarem els següents: «Poblament i organització del territori edetà entre els segles IV i II a.C.», d'Helena Bonet, en el qual s'estudia l'època ibèrica a la zona de Lliria a partir dels resultats de les excavacions arqueològiques; «La influència dels sermons en la mentalitat popular: Estudi d'un sermó divuitesc sobre Sant Miquel de Lliria», de Francesc Rosalén; i «Reflexions sobre la ideologia d'una classe dominant: la Burguesia terratinent Lliriana (1833-1965)», de Josep Daniel Simeón. La publicació es completa amb les seccions de «Materials», «Reflexions», «Commemoració» i «Resse-nyes», amb les quals es vol dotar *Lauro* d'una estructuració profitosa i variada, amb els encomiables objectius d'elevat el nivell de la divulgació de la història local d'aquesta comarca valenciana i d'incloure, a més, aportacions generals o d'altres àmbits geogràfics.

► **Primer Congrés d'Estudis Comarcals del Camp de Túria**
Institut d'Estudis Comarcals del Camp de Túria, Tàndem Edicions, Benaguasil, desembre de 1991.

Aquest volum recull les ponències i comunicacions presentades al Primer Congrés d'Estudis Comarcals del Camp de Túria, organitzat per l'Institut d'Estudis Comarcals del Camp de Túria i celebrat a la ciutat de Lliria del 30 de novembre al 2 de desembre de 1990. Les comunicacions es van dividir en cinc àrees força diverses (Història, Economia, Llengua i Literatura, Ensenyament, Ecologia i Medi ambient), amb l'objectiu de poder incloure treballs d'investigació de tota mena que abastessin el marc geogràfic de la comarca valenciana.

Aquesta diversitat temàtica és també present en l'àrea d'Història, on hi trobem estudis sobre diferents períodes —encara que són majoria els que se centren en l'època contemporània— que tracten, entre altres, temes com l'esclat revolucionari de 1868, la postguerra, les repressions republicana i franquista, o la història local produïda a la comarca. Cal destacar especialment la ponència de l'àmbit d'Història elaborada per Manuel Cerdà, del Centre

d'Estudis d'Història Local de la Diputació de València. Aquest treball, presentat sota el títol «Història local i societat: entre l'academicisme i la història popular», constitueix un complet repàs de les escoles i tendències que han influït en l'aparició del que avui podem anomenar «nova història local», i analitza quines són les mancances, les aportacions i les possibilitats d'aquesta disciplina cada cop més acceptada pels investigadors i joves estudiants universitaris.

► **Arqueologia i Patrimoni a la Catalunya interior (últimes investigacions).**

Miscel·lània d'Estudis Bages 8, Centre d'Estudis del Bages, Manresa, 1992.

L'última miscel·lània editada pel Centre d'Estudis del Bages constitueix un ampli i complet recull dels treballs de recerca arqueològica duts a terme a aquesta comarca de la Catalunya interior durant els darrers anys. El volum conté una desena d'articles que exposen els resultats de les investigacions realitzades, tractant especialment de les campanyes arqueològiques amb un major interès i les que s'havien mantingut encara inèdites fins avui. Un article introductor i a càrrec dels coordinadors de la miscel·lània (Antoni Daura i Marc Torras), una col·lecció comentada de fotografies d'època que mostren antigues actuacions arqueològiques, i l'inventari exhaustiu de les excavacions dutes a terme entre 1981 i 1991 completen aquest interessant volum, conformant una visió actualitzada i global de l'arqueologia bagenca contemporània de notable interès per a qualsevol investigador especialitzat.

► **Annals 1991**
Institut d'Estudis Andorrans (Centre de Barcelona), Barcelona, maig de 1992.

En aquesta miscel·lània d'estudis de diferents branques de les ciències socials sobre el Principat d'Andorra, realitzats per investigadors vinculats al Centre de Barcelona de l'Institut d'Estudis Andorrans, destaquem els articles «Les relacions polítiques entre